

*др Видоје Миладиновић,
доцент Правног факултета у Нишу*

ДА ЛИ ЈЕ ОКОНЧАНА ИЗГРАДЊА НОВОГ КОНЦЕПТА УСЛОВНЕ ОСУДЕ*

Како уопште у свету, тако и у нашем законодавству и судској пракси условна осуда спада у ред веома значајних кривичноправних и криминалнополитичких мера у борби против криминалитета. Њена практична примена је данас све шира и све обухватнија. Обим и релативна учесталост њене примене не одражавају само кохезиону снагу једног друштва и његов хумани однос према делинквенту, већ су превасходно одраз корисности и ефикасности овог средства за спречавање вршења одређених врста кривичних дела од стране оних извршилаца код којих не постоји криминална склоност. Стога је условна осуда, као мера за индивидуализацију казне, настала као резултат практичне потребе, али на основу сазнања и уверења да се сврха казне може остварити код одређене врсте делинквената, тзв. случајних, ситуационих делинквената и без њеног извршења. То значи, да се према већини делинквената ове врсте, па и код извесног дела делинквената друге врсте, сврха кажњавања (да убудуће не врше кривична дела) може остварити и без одузимања слободе и других вредности и добара, без репресије и затворског жигосања. То уверење, да је утврђивање кривице за извршено кривично дело и одмеравање казне са или без њеног изрицања довољно ефикасна мера за сузбијање криминалитета, показало је снагу свог дејства у поштовању датог поверења код највећег броја делинквената према којима је изречена условна осуда. И управо та корисност и ефикасност условне осуде довели су до њене обимне и широке примене за сва дела где је утврђена краткотрајна казна затвора или новчана казна, или њихова кумулација, а посебно када се ради о нехатним извршиоцима кривичних дела. Стога је она не само оправдала своје присуство међу кривичним санкцијама, него је кроз нова усавршавања показала да је врло подобна да се адаптира и да прати нова научна достигнућа у кривичним наукама. Ова њена ефикасност и виталност нашла је свој израз и у нашем новом кривичном законодавству.

Посматрајући одредбе о условној осуди у новом кривичном законодавству, запажају се значајне новине у односу на регулисање ове

(*) Реферат поднет на Интеркатедарском састанку катедри за кривично право Југославије, посвећеном предстојећим изменама и допунама Кривичног закона СФРЈ, одржаном у Љубљани од 23—25. V 1985. год.

установе у ранијем Кривичном законикy. Условна осуда је, према новом Кривичном закону СФРЈ, самостална, аутономна, кривична санкција која се суштински и квалитативно разликује од других санкција. Она више није ни посебна форма изрицања и извршења казне, ни посебна тзв. опомињујућа казна, којом се замењује ефективна казна лишења слободе или новчана казна. Сада је она аутономна кривична санкција која се може изрицати самостално као и већина других санкција. Тиме су отклоњене све оне дилеме око њене правне природе. Њеним издвајањем из система казни и укључивањем у ред самосталних кривичних санкција не само што је јасно решено ово, од почетка спорно, питање, већ је тим осамостаљивањем створен и нов модел условне осуде, који се битно разликује од модела каквог је познавало наше раније кривично законодавство.

Наиме, према члану 52. ст. 1. КЗ СФРЈ, условном осудом суд утврђује казну учиниоцу за извршено кривично дело и истовремено одређује да се она неће извршити ако осуђени, за време које суд одреди, а које не може бити краће од једне ни дуже од пет година, не учини ново кривично дело. Из ове одредбе се јасно види да се условном осудом као самосталном кривичном санкцијом замењује, а затим опрашта, изрицање и извршење казне коју је суд утврдио. Условна осуда не губи везу са казном, али она није више казна, него самостална кривична санкција, која се изриче уместо ње, елиминишући је у одређеним случајевима као некорисну и непотпуну. Она је, дакле, самостална кривична санкција, па се изриче као таква, сама за себе, без изрицања казне и уместо ње. И управо у томе је та нова суштина по којој се садашњи модел разликује од ранијег модела условне осуде. Нови модел условне осуде не садржи изрицање казне, већ изрицање условне осуде као друштвеног прекора за извршено кривично дело, за које је утврђена кривица учиниоца и на бази ње и казна. Дакле, казна се утврђује, али не изриче. Међутим, то опет никако не значи, да се утврђена казна и не саопштава условно осуђеном лицу. Она се саопштава осуђеном кроз само изрицање условне осуде. Уместо изрицања казне, изриче се условна осуда као васпитно прекорна и опомињућа санкција. Васпитно прекорна због тога што се утврђује кривична одговорност и казна за извршено кривично дело, а опомињућа зато што се прети извршењем казне ако опомена не буде довољна, тј. ако постављени услови не буду испуњени. Условна осуда се по овом моделу појављује као осуда на проверавање, а не као осуда на казну. Казна је сада саставни део условне осуде и њена битна садржина, док је по ранијем Законикy било супротно, условна осуда је била саставни део казне, тј. само један од начина изрицања казне која се могла изрећи условно, или безусловно (1).

Као самостална кривична санкција, условна осуда се може применити само према одређеном учиниоцу и то за одређено кривично дело. Њена примена има у принципу два ограничења. Прво ограничење везано је за кривично дело као објективан фактор, тј. за његову тежину. По правилу, условна осуда се изриче за лакша кривична дела, а само изузетно за тешка кривична дела и то када су учињена под олакша-

(1) Мр Зоран Стојановић, *Условна осуда у новом Кривичном закону СФРЈ*, „Гласник Адвокатске коморе САП Војводине“, бр. 1/1977. године, ст. 31.

вајућим околностима, те је могуће ублажавање до законом прописане казне. Друго ограничење везано је за учиниоца кривичног дела као субјективног фактора. Она се изриче таквим личностима које не носе у себи социјалну опасност као криминогени фактор, већ су то прилагодљиве личности, тако да се кривично дело појављује као резултат грешке или изузетне ситуације. Дакле, да би могла, према нашем Кривичном закону, да се изрекне условна осуда, потребно је да су испуњена два битна услова: да је учињено кривично дело са умишљајем или из нехата, за које је суд утврдио казну затвора до две године или новчану казну и да је суд стекао уверење да ће примена ове санкције бити довољна да утиче на учиниоца да убудуће не врши кривична дела.

Иако и један и други услов захтевају ближе, подробије разматрање, пажњу ћемо задржати само на првом услову. Као што смо већ рекли, за изрицање условне осуде меродавна је утврђена, а не прописана казна затвора до две године или новчана казна. Од овог правила законодавац прописује два изузетка, која се односе на тешка кривична дела, када није дозвољено изрицање условне осуде без обзира што је могуће утврдити казну затвора у трајању до две године. Ти изузеци предвиђени су у члану 53. ст. 2. и 3. КЗ. Међутим, овако дати изузеци довели су до нелогичних и неадекватних решења који изазивају низ дилема, како у теорији тако и пракси.

Први изузетак, односно ограничење предвиђено је чланом 53. став 2, за тешка кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању од десет или тежа казна. Међутим, и за ова кривична дела условна осуда се може изрећи ако је утврђена казна затвора највише до две године и то само применом правила о ублажавању казне. Дакле, изрицање условне осуде и у овом случају је могуће ако су кумулативно испуњена два услова: прво, да је утврђена казна затвора до две године, и друго, да је оваква казна утврђена применом правила о ублажавању казне. То даље значи, да се условна осуда не може изрећи ако нису примењене одредбе о ублажавању казне. Зато се овом одредбом и ограничава обим примене условне осуде предвиђен у ставу 1. члана 53. КЗ. Оправданост идеје законодавца да се само у изузетним случајевима за тежа кривична дела може изрећи условна осуда, и то под условима прописаним законом, проузроковала је нелогичност да се код неких, такође, тешких кривичних дела не може изрећи условна осуда, само зато што у конкретном случају нису испуњени услови за примену одредаба о ублажавању казне. Овде је реч о кривичним делима чији је посебан минимум мањи од две године, па није ни потребна примена члана 43. став 1. тачка 2. КЗ да би се утврдила казна неопходна за изрицање условне осуде. Оно што чини ову одредбу нелогичном је да она допушта да се код тешких кривичних дела и уз евентуално тежу утврђену казну може изрећи условна осуда, а да је то забрањено, односно онемогућено код лакших кривичних дела и уз евентуално мању казну. Ову законску нелогичност ваља отклонити. То се може учинити на више начина. Један од начина би био да се могућност изрицања условне осуде веже искључиво за утврђену казну, без обзира на колико је прописана казна. Друго решење би било да се изрицање условне осуде веже за утврђену казну, с тим да се изричито пропише за која се кривична дела искључује њена примена. На крају, овај проблем би

се могао решити и тако што би се могућност изрицања условне осуде условљавала прописаном (нпр. предвидети да се условна осуда може изрећи за кривична дела за која је прописана казна затвора до 10 година, а да при томе посебни минимум не буде већи од 2 године) а не утврђеном казном.

Други изузетак још више сужава обим примене условне осуде и односи се на кривична дела за која се ни ублажавањем казне не може изрећи казна мања од једне године затвора (чл. 53. ст. 3. КЗ). То су, у смислу члана 43. ст. 1. тач. 1, кривична дела за која је прописан посебан минимум од три или више година. Међутим, и у овом случају може се изрећи условна осуда ако је суд овлашћен да учиниоца кривичног дела ослободи од казне (чл. 44. ст. 2. КЗ). Нелогиично би било „да суд учиниоца може ослободити од казне, а да му не може изрећи условну осуду“ 2).

Анализирајући даље одредбе о условној осуди, намеће се општи утисак да је правно технички гледано, обрада наше нове условне осуде недовољно јасно изражена. Наиме, једна сасвим нова концепција условне осуде искувише много се ослања на изразе и категорије које су својствене класичној условној осуди. Кроз сам текст још увек провејава стари концепт условне осуде. То се нарочито односи на чл. 53. ст. 5. КЗ. формулација става 5. није уопште прилагођена новом концепту условне осуде, јер се у овој одредби каже да ће се условна осуда изрећи за обе казне или само за затвор, као да суд изриче условну осуду на затвор, а то, као што знамо, тако не стоји. Учиниоца кривичног дела је осуђен на условну осуду, а казна затвора се утврђује за случај ако дође до опозивања условне осуде. Стога садашња формулација не одражава нову концепцију условне осуде, што у пракси може изазивати одређене дилеме, а погодује и формулисању диспозитива пресуде као да је задржан стари концепт (3). Дакле, и ову одредбу треба уподобити новом моделу условне осуде, јер изазива дилему у случају кад се уз условну осуду изрекне новчана казна која касније не може да се изврши.

Поред постојања условне осуде као самосталне кривичне санкције, предвиђена је и могућност одређивања заштитног надзора уз условну осуду. Овде се осуда на проверавање, поред претње казном, прати и службеном контролом у погледу понашања на слободи и испуњавању постављених услова. Наиме, испуњавање услова се не препушта самом учиниоцу, његовом слободном понашању, већ се над њим успоставља заштитни надзор који обухвата мере помоћи, старања, надзора и заштите. Ближе и подробније о условима за изрицање и сврси условне осуде са заштитним надзором, затим његовом садржају, трајању у погледу појединих обавеза и органа надлежних за спровођење заштитног надзора препуштено је да то уреде републике и покрајине у својим кривичним законима или, пак, посебним законима. Кривични закони република и аутономних покрајина (изузев КЗ СР Словенија који није предвидео одлагање) предвидели су у прелазним и завршним одредбама

(2) Н. Срзентић, А. Стајић и Љ. Лазаревић, *Кривично право СФРЈ*, Општи део, Београд, 1978, стр. 419.

(3) Упореди, др Франо Бачић, *Кривично право*, Опћи део, Загреб, 1978, стр. 462; *Коментар Кривичног закона СФРЈ*, Београд, 1978, стр. 247; др Зоран Стојановић, *op. cit.* стр. 32 и пресуде Окружног суда у Нишу К. бр. 7/81, 64/81, 75/81, 55/82, 71/82, 46/83, 102/83 и 108/83.

да ће се одредбе о заштитном надзору уз условну осуду примењивати од дана када посебним законом буде то одређено, а најкасније (код већине кривичних закона) од 1979, односно 1980. године. Очекивало се да ће у том закону, свака република односно покрајина ближе и прецизније одредити начин спровођења мера заштитног надзора. Међутим, сви рокови су одавно истекли, па се са разлогом поставља питање да ли ће ове одредбе и када стварно заживети. Отуда је потребно предузимање хитних мера да ова идеја законодавца не остане само „мртво слово“ на папиру.

Поред низа дилема материјалноправне природе, постојале су и неке дилеме процесног карактера, од којих су неке последњим изменама и допунама Закона о кривичном поступку отклоњене, а неке су још увек присутне.

Ранија неусклађеност Закона о кривичном поступку са новом концепцијом условне осуде као самосталне кривичне санкције, у погледу основа побијања пресуде из члана 363. став 1. тач. 4, отклоњена је прописивањем да се пресуда може побијати због одлуке о кривичним санкцијама, а не само због одлуке о казни и мерама безбедности. Иста неусклађеност отклоњена је и у члану 367. ЗКП. Такође је и недореченост Закона о кривичном поступку ко може иницирати поступак за опозивање условне осуде превазиђена допуном одредбе става 1. члана 509. ЗКП, по којој овај поступак покреће овлашћени тужилац или суд по службеној дужности.

Иако је одредба члана 367. став 1. прилагођена условној осуди као самосталној кривичној санкцији и даље је остало отворено питање може ли се жалбом побијати само утврђена казна садржана у условној осуди. Следеће отворено питање односи се на формулисање диспозитива пресуде којом се изриче условна осуда. У том погледу велика је шароликост у пракси. Једни прво утврђују казну, а потом изричу условну осуду, док други применом одговарајућих прописа прво изричу условну осуду и истовремено утврђују казну. При томе је прво схватање процесно гледано прихватљивије, а друго више одражава нову концепцију условне осуде.